

STUDIE

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK JAKO VIZUÁLNÍ SYMBOL PRVNÍ REPUBLIKY¹

Miroslava Burianová

Tomáš Garrigue Masaryk as a Visual Symbol of the First Republic

Abstract: The first Czechoslovak president, Tomáš Garrigue Masaryk, is inseparable from the values of the First Czechoslovak Republic (1918–1938). The three initials of his name, ‘TGM’, represented democracy and Czech statehood. His extraordinary personality inspired respect and Czechoslovak citizens were proud of their president, a man on horseback who was upstanding, vigorous and youthful. Masaryk was a charismatic man who took pride in his appearance. His white military-style riding outfit, seen in period films, photographs and portraits, has become symbolic. At a time when most men dressed in dark clothes, the president built his image and popularity with the help of this iconic clothing that became part of his identity and ingrained in the collective consciousness. He wore this typical outfit to ride through Prague on horseback during military parades, host important foreign guests in Topolčianky, a summer residence of Czechoslovak presidents in Slovakia. He would play with his grandchildren in his white suit and was even buried in it.

Keywords: Tomáš Garrigue Masaryk – cult – president – uniform – fashion

Contact: PhDr. Miroslava Burianová, Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea, Václavské náměstí 68, 110 00 Praha; mira.burianova@nm.cz

Kult TGM

Pro české historické mýty je charakteristické, že jsou většinou personalizovány.² K těm emblematickým nepochybně patří osobnost prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. To s ním je spojován vznik republiky, ostatně proto se mu dostalo přízviska prezident osvoboditel. A o první republice se zase naopak někdy hovoří jako o republice Masarykově. Přestože je to konstrukt, Masarykova osobnost prostupovala celou republiku a jeho kult procházel veřejným i soukromým životem.³

Prezident vzešlý z prostého lidu, vlastní inteligencí, schopnostmi a pílí povýšený až do sídla českých králů, se stal předmětem úcty. Prezident osvoboditel a tatíček Masaryk – tato zprofanovaná označení spolu vedou rozeprá. Jako „prezident osvoboditel“ porazil černožlutou saň, symbolizující Habsburky; jako „tatíček Masaryk“ se stal ve vnímání

národa nástupcem staříckého mocnáře císaře Františka Josefa I. „Podobnost mezi projevy úcty, které česká veřejnost prokazovala „staříckému mocnáři“ Františkovi Josefovi I., aby je posléze přenesla na osobnost prvního prezidenta Československé republiky, tatíčka Masaryka, je očividná,“⁴ konstatoval Jiří Rak. Císař byl tím, kdo otcovsky pečuje o své poddané. Na „tatíčka“ překřtili Masaryka českoslovenští legionáři při jeho pobytu v Rusku na jaře roku 1917. Odkaz na „bát’ušku“ cara je tak očividný. A se stejnou „úctou“, s jakou dříve vzhlíželi k císaři, vzhlíželi nyní občané republiky k prezidentovi.

Když se 21. prosince 1918 po letech emigrace vrátil do Prahy, připravili pro něj na cestu z nádraží pompézní kočár, který dříve patřil císaři. Masaryk dal ovšem přednost demokratičtějšímu automobilu. Velmi dobře si uvědomoval, že svůj obraz musí budovat od samotného počátku. Jeho popularita byla v té době v Čechách ohromná. Přestože

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/12.I.c, 00023272).

2 Ivan ŠEDIVÝ, T. G. Masaryk: zrozen k mýtu. „Chudý chlapec, který se proslavil“, Dějiny a současnost, 2007, r. XXIV, č. 1, s. 14.

3 Josef KROUTVOR, Potíže s dějinami, eseje, Praha 1990, s. 14.

4 Jiří RAK, Stařícký mocnář a tatíček Masaryk, 19. století v nás: Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávají, Milan ŘEPA (ed.), Praha 2008, s. 267.

Obr. 1. Oficiální portrét prezidenta Masaryka u příležitosti jeho 70. narozenin, 7. 3. 1920. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 243).

nechtěl na monarchistické tradice navazovat, věděl, že minulost nabízí hodnoty, které mohou pomoci podpořit popularitu prezidenta. Zažitý obraz vždy důstojného, moudrého a spravedlivého vladaře podporoval „... *nenápadnou stylizací vyvolávající vzpomínky na zašlou slávu českých králů*...“⁵ Ostatně to sám zmínil v kontextu svého sídla na Pražském hradě: „... *dívám-li se z Hradu na Prahu, musím myslit na to, jak by ty naše problémy luštil ten či onen Přemyslovec, co by s tím dělal takový Karel Lucemburský*.“⁶ V paměti lidí byl však především předposlední habsburský císař. A tak se zvyky minulosti promítly i do současnosti.

Stejně jako byla veřejně připomínána a slavena jubilea císaře, např. výročí počátku vlády, oslavy jmenin a narozeniny, stal se předmětem velkolepých oslav i prezident. Na Hradě i v Lánech ho přicházely u příležitosti jeho narozenin pozdravit 7. března stovky lidí, kteří s obdivem vzhlíželi k jeho osobnosti. Transparenty s nápisy „*Masaryk náš vůdce náš program*“⁷ nebo „*Přivítán buď, kdo rád má český lid, jenž svého tatíčka přišel pozdravit*“⁸ nebyly výjimkou. Jasně vypovídají o budovaném kultu Masaryka. Oslavy se konaly i ve školách. „*Dne 7. března 1919 si škola slavnostně připomněla narozeniny prezidenta. Učitelé pronášeli*

Obr. 2. Dary dětí Československého červeného kříže prezidentu Masarykovi, vystavené ve Španělském sále Pražského hradu, 1. 3. 1925. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 3355).

slavnostní projevy, vybraní žáci recitovali oslavné básničky... v mládeži pěstovány byly city oddanosti k republice československé a k nejvyšší hlavě státu prezidentu Masarykovi a k nejvyšším úřadům při každé vhodné příležitosti.“⁹ zmiňuje zápis ve školní kronice V. chlapecké obecné školy na Královských Vinohradech. Oslavy Masarykových narozenin se staly součástí oficiálního kalendáře republiky a příliš se nelišily od oficiálních, státem uznaných svátků.¹⁰

Návaznost prezidentské funkce na habsburské císaře si uvědomovali i Masarykovi současníci. Ostatně toto spojení posilovala rovněž volba Pražského hradu jako sídla prezidenta a skutečnost, že mohl být volen opakovaně, jak formuloval Ferdinand Peroutka, „... *kolikrát se toho dožije*“.¹¹ S vtípem sobě vlastním zareagoval při společenské akci na Pražském hradě na ohlášení Masaryka obřadníkem – „*Dámy a pánové, prezident republiky*“ – Jan Masaryk. Usedl ke klavíru a začal hrát Haydnovu melodii *Zachovej nám, Hospodine*.¹² Zatímco prezidenta to pobavilo, ceremoniáře Jiřího Stanislava Gutha-Jarkovského, který byl autorem hradního protokolu, již méně.

Étos, kterým se prezident v politice první republiky řídil, měl nepochybně hluboký mravní základ. Zároveň je však Masaryk často idealizován a jeho obraz zjednodušován jednoznačně pozitivním směrem. Osmnáctiletému Pavlu Tigridovi vlepil jeho otec „... *sokolsky vyříbenou facku*“, když se nepatřičně neuctivě vyjádřil o hlavě státu, poněvadž „... *v naší rodině se takhle o Masarykovi mluvit nebude*“.¹³ Měl aureolu tvůrce státu, morálního, vzdělaného a moderního muže, který podporuje ženské emancipační hnutí a neváhá se postavit za svůj názor proti všem. K 80. narozeninám mu parlament nadělil darem zákon, který zněl jen:

5 Anna KOČICOVÁ, Fenomén prezidentské volby. Vývoj volby československého a českého prezidenta 1918–2008, Diplomová práce PF UK 2018, s. 30.

6 Prezident o prezidentství v roce 1934, Jaroslav SOUKUP – Dagmar ŠVIHLOVÁ (eds.), Masarykův sborník IX, Praha 1997, s. 181.

7 Archiv Národního muzea (dále ANM), fond Hradní fotoarchiv, č. neg. 3513.

8 ANM, fond Hradní fotoarchiv, č. neg. 3528.

9 J. RAK, Staříčský mocnár a tatiček Masaryk, s. 268.

10 Dagmar HÁJKOVÁ, T. G. Masaryk: prvorepublikové utváření jeho místa v české „oficiální“ paměti, Česká paměť: Národ, dějiny a místo paměti, Radka Šustrová – Luba Hédlová (eds.), Praha 2014, s. 169–177; Dagmar HÁJKOVÁ – Pavel HORÁK, Narozeniny prezidenta republiky, Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu, Praha 2018, s. 137–178.

11 Ferdinand PEROUTKA, Budování státu III, Praha 1991, s. 959.

12 J. RAK, Staříčský mocnár a tatiček Masaryk, s. 271.

13 Pavel TIGRID, Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Praha 1992, s. 277.

Obr. 3. Nástupce prezidenta Masaryka Edvard Beneš s manželkou Hanou při návštěvě Třebíče pod bustou TGM, 1. 6. 1936. (ANM, Edvard Beneš, 1936).

„T. G. Masaryk zasloužil se o stát.“ Úcta k prezidentovi tak byla zvěčněna již za jeho života i tímto počinem.

Je otázkou, jak moc a zda vůbec svůj kult, v praxi se projevující po něm pojmenovanými ulicemi, náměstími i institucemi, sochami a pomníky, podobiznou na známkách a řadou oslavných publikací, podporoval, či zda to byla role, kterou jen přijal. Karlu Čapkovi řekl, že to patří ke kšeftu.¹⁴

Právě Čapkova kniha *Hovory s TGM* měla značnou roli při vzniku Masarykova kultu. Čapek byl Masarykovým letitým obdivovatelem, jeho úcta k prezidentovi a pokora před jeho myšlenkami se tak prolíná celými *Hovory*. Paradoxně, když se s prezidentem odcizil, jedním z důvodů byla snaha Alice Masarykové o zachování neposkvrněného obrazu prezidenta. Přitom Čapek byl tím, kdo dokázal Masarykovi vtisknout vlídnou tvář a tím ho přiblížit lidem. Alice však zastávala nesmlouvavé stanovisko budování formálního obrazu prezidenta bez lidských slabostí.¹⁵

Sám Masaryk chtěl být silnou hlavou státu, nejen „deko-rem“. Vnímal svoji funkci jako poslání a tvrdil, že i stoupenenci republiky si jistě přejí, aby prezidenty byly výrazné osobnosti.¹⁶ To naráželo i na nesouhlasné názory. Dejme slovo Cyrilu Horáčkovi, který shrnul řadu výtek, které k osobě prezidenta zazněly v souvislosti s jeho postavením: „... Tvrdil kdysi, že přišel do Čech bořit modly, ale sám se učinil modlou největší.... ... I jeho způsob života byl málo demokratický. Sídnil na bývalém královském Hradě a na zámcích (Topolčánky) arcivévodů a knížat, měl rozsáhlou civilní i vojenskou kancelář, zřídil si hradní stráž, jezdil s pobočníky s oblibou na koni, chodil v oděvu podobném jakési uniformě, dával se stále malovat, tesat, zobrazovat, vyobrazovat a nechal si za živa pomníky stavět ve všech možných městech, přijímal návštěvy exotických žurnalistických veličin a židovských finančníků, přijal několikamilionový dar od státu, zavedl Řád bílého lva, který udílel všelijakým zahraničním detektivům(?) a sklepníkům(?), svého málo kvalifikovaného a neseriózního syna učinil vyslancem, jeho hysterická dcera propagovala stejně jako dříve arcivévodkyně velmi nákladné filantropické choutky atd. Jako vždy ve svém životě obklopil se Masaryk kohortou servilních lidí, kteří zuřivě hanobili každého, kdo si dovolil nejmenší kritiku jeho činnosti, vydán zvláštní zákon na ochranu republiky, ale vlastně jeho osoby, každému vnucována loajalita, takže byly poměry v tom směru do jisté míry horší než za Rakouska...“¹⁷

Využívání některých osvědčených monarchistických motivů, např. stejnokroj a jízda na koni, bylo nepochybně vědomým navázáním na symboly Rakousko-Uherska. Byla to tak trochu sázka na úspěch. Když se počátkem 20. let začal Masaryk objevovat na veřejnosti ve svém jezdeckém obleku, bylo to novum. Bez řádů a vyznamenání, které běžně zdobily panovnické uniformy, bez zlatých knoflíků a epolet důstojníků působil prostě. Jistě v tom byl záměr. Poselství obleku mělo být demokratické, lidové. Přesto se však jednalo o odvážný krok obléci si oděv připomínající vojenský stejnokroj. Úctu si armáda teprve měla získat, „... v očích veřejnosti bylo vojsko považováno za přežitek z dob monarchie...“¹⁸ a teprve zcela nedávno skončila nejničivější válka v dějinách. Ne všichni museli tedy vnímat její připomínku pozitivně, jak naznačují slova Cyrila Horáčka.

TGM „krásný muž“

Karel Čapek vyzdvihoval skutečnost, že v čele státu stojí přítažlivý charismatický muž. Ostatně Čapek zaznamenal i podobný výrok Antonína Švehly: „Je to ohromná věc pro stát, když je prezident krásný.“¹⁹ Když byl Masaryk zvolen prezidentem republiky, bylo mu 69 let. Vysoký věk pro něj ale nebyl překážkou. Pavel Tigrid ho vnímal spíše jako výhodu: „Krásný člověk, skoro by se mohlo říci čím starší, tím zajímavější, elegantnější, ušlechtlejší. Víte sama, že v životě lidé pohlední, urostlí, štíhlí a postavou vysocí to

14 Karel ČAPEK, *Hovory s TGM*, Praha 1937, s. 178.

15 Julius FIRT, *Knihy a osudy*. Brno 1991, s. 263.

16 Prezident o prezidentství v roce 1934, J. SOUKUP – D. ŠVIHLOVÁ (eds.), *Masarykův sborník IX*, s. 189.

17 Cyril HORÁČEK, *Vzpomínky z mého života*, Svatopluk HERC (ed.), Praha 2017, s. 282.

18 Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Generální inspektor J. S. Machar, Historie a vojenství*, r. 41, 1992, č. 2, s. 155.

19 Jindřiška SMETANOVÁ, *TGM: „Proč se neřekne pravda?“ Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka*, Praha 1996, s. 51.

Obr. 4. Prezident Masaryk s Edvardem Benešem a plukovníkem Viktorem Hoppem při procházce v parku v Topolčiankách, srpen 1923. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 2416).

*mají obvykle snazší než poďobaní tlust'oší. U politiků je to nesporné, lidé a zejména dámy dávají své sympatie a své hlasy spíše hezounům, byť by tihle pánové hlásali všelijaké nesmysly, Jenže Masaryk byl nadto ještě moudrý.*²⁰

Masaryk si byl svého charismatického vzhledu velmi dobře vědom. Většina charakteristik věnovaných jeho vzezření se zmiňuje o vážné, oduševnělé tváři s jasnými ocelovými, avšak laskavými, očima, a především o vysoké štíhlé postavě. Štíhlou postavu si udržoval střídavým životním stylem, jedl umírněně, nepil alkohol. O dobrou fyzickou kondici do vysokého věku pečoval pravidelným ranním cvičením a jízdou na koni. Říkal, že tloušťci se nedoživají vysokého věku, a „... nadto tloušťka není pěkná na pohled. To se rozumí, i to patří k programu humanitnímu, aby byli lidé krásní“.²¹ Vysmíval se velkým břískům vojáků, které mu pro jejich tlusté postavy bylo trapné vysílat na mise do zahraničí. Do očí to od prezidenta schytl přímo při obědě například generál Jan Syrový.²²

Pro prezidentovu popularitu mezi lidmi hrála pozitivní roli i jeho fotogeničnost. Nejznámější fotografie prezidenta pořídili Karel Čapek, Karel Plicka a Jindřich Vaněk. Oblíbené zpodobnění prezidenta bylo v sedle. Díky koni navíc vypadal majestátně, přestože podle některých ve skutečnosti měřil tehdy průměrných 173 centimetrů. Podle měření profesora Matiegky měl mít 174,6 cm.²³ Sochař a medailér Otakar Španiel, který ho několikrát zobrazoval, říkal, že Masaryk se vždy postaví tak, aby vypadal vyšší.²⁴ Řada jeho spolupracovníků byla navíc menších než on, takže jeho postava vynikala. Jmenujme například Edvarda Beneše, Milana Rastislava Štefánika, náčelníka Vojenské kanceláře prezidenta Stanislava Čečka, osobního tajemníka Antonína

Obr. 5. U příležitosti VII. všesokolského sletu uspořádal prezident Masaryk v Královské zahradě čaj pro americké krajany, 3. 7. 1920. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 0448).

Schenka či ceremonjáře plukovníka Viktora Hoppeho. Podle značného obvodu pasu Masarykových kalhot, uložených v Národním muzeu, který je plných 100 centimetrů, by bylo možno soudit spíše na muže plnoštíhlého. Avšak, jak dosvědčují fotografie, Masaryk kalhoty nosil vzadu značně stažené.²⁵ Dochované kalhoty ve sbírce Masarykova muzea v Hodoníně mají zachované stažení pásky na 88 centimetrů.

Svým fyzickým zjevem Masaryk imponoval především ženám. „... Při ženském kongresu na Hradě na cizinky prý ‚působil skoro hypnoticky. Pokoušely se mu... líbat ruce.‘ Poodešel ‚oblečený v béžový šat z čínského hedvábí‘, a, citě upřené zraky ženského roje, ‚zastavil se a spustil do dřepu‘, aby obratem ‚pružně jako chlapec‘ vstal... O takových věcech říkal, že je dělá v zájmu republiky.“²⁶ Karel Čapek vyprávěl Juliu Firtovi, „... jak mu dělalo radost a potěšení, když se ženám líbil. Byl to prostě ‚mužský‘ Slovák.“²⁷ Podle pamětníků byl na svou osobu a vzezření skutečně hrdý.

„Dokonalý muž“ – tak ho u příležitosti jeho narozenin v roce 1924 nazval časopis *Gentleman*.²⁸ Za elegantního gentlemana ho považovala i spisovatelka Růžena Svobodová. Přirovnala ho k aristokratovi.²⁹ O noblese prezidenta se zmiňovali i cizí diplomaté. Možná i to přispělo k rozvoji starších fám o jeho původu.³⁰

TGM a móda

Masaryk nikdy nezapomněl na svůj prostý původ. Ovšem tvrdit o něm, že „... žije prostě jako dřív, prostě jí, prostičce se obléká,“³¹ jak napsala jedna z jeho obdivovatelek Ludmila Pecháčková, česká tanečnice a autorka milostných románů, publikující pod jménem Lída Merlinová, by bylo

20 P. TIGRID, Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, s. 257.

21 K. ČAPEK, Hovory s TGM, s. 185.

22 Anna GAŠPARIKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka. Bratislava 1995, s. 39.

23 Zdeněk MAHLER, Ano, Masaryk, Praha 2007, s. 97.

24 Citováno dle: Antonín KLIMEK, Boj o Hrad I. Hrad a pětka, Praha 1996, s. 87.

25 Karel ČAPEK, Masaryk ve fotografii, Praha 1947, foto 44.

26 Citováno dle: Antonín KLIMEK, Boj o Hrad I. Hrad a pětka, Praha 1996 s. 87.

27 J. FIRT, Knihy a osudy, s. 263.

28 Gentleman, r. 1, březen 1924.

29 Z. MAHLER, Ano, Masaryk, s. 92.

30 Stanislav POLÁK, Masarykovi rodiče a antisemitský mýtus, Praha 1995.

31 Lída MERLÍNOVÁ, Tatiček Masaryk, Praha 1934, s. 171.

naprostým nepochopením jeho vnímání významu oděvu a citu pro příležitost.

Když přijel 21. prosince 1918 do Československa, měl na sobě prostý, ale kvalitní zimník s hodnotným persiánovým límcem. Jeho oděv byl nenápadný a zcela přiměřený situaci. Masaryk byl zvyklý na kvalitu. Přestože se jeho rodina potýkala často s dluhy, Charlotta dávala přednost dražším obchodům, „... protože byla přesvědčená, že kvalita se vyplatí a na dětech se nemá šetřit“.³²

Při jeho pobytu za války u legionářů v Rusku si pozdější diplomat Jan Šeba všiml, že „... Masaryk uměl, nosit 'frak'“. A zařadil ho ke třem lidem, kteří mu tím imponovali. Již tehdy prý měl Masaryk „... dokonalou garderobu z Anglie a jeho frak byl parádním kouskem krejčovského umění“.³³ Dobře byl zásoben i obuví. Ostatně byl to on, kdo se vedle Milana Rastislava Štefánika a Ludvíka Strimpla snažil společensky kultivovat jen na práci myslícího Edvarda Beneše. Ten si to dokonce ve zkratce poznamenal do deníku: „... M[asaryk] po cestě ke Quir[iellovi]³⁴ mi dával ponaučení společenská!“³⁵ Na Masarykův účet si pak Beneš, tehdy již ministr zahraničních věcí, pořídil na přelomu let 1918 a 1919 u pařížské krejčovské firmy Moller & Hanak kompletní pánskou garderobu.³⁶

Vztah k módě a pochopení pro ženské potřeby krásných šatů dokládá prezidentova podpora začínající umělkyně Jarmily Novotné. Když na festivalu ve Veroně zpívala hlavní ženskou roli Gildy v Rigolettovi, napsal jí, že jí zaplatí toaletu: „Přeju úspěch ve Veroně. Ale je to také věcí garderoby, ne? Objednejte si všechno potřebné a hodně pěkné. Když už, tak už, říkám. Oddaný T. G. Masaryk.“³⁷ Hodinu po přečtení listu jí z banky doručili šek vystavený na 5 000 lir.³⁸ Stejně velkorysý byl i ke svým dcerám. Těm umožnil oblékat se v nejprestižnějších módních závodech, jako byly Hana Podolská, Arnoštka Roubíčková nebo Oldřich Rosenbaum. Chápal totiž potřebu reprezentace. Dbal o to, aby stát byl zastupován na úrovni, proto například sepsal pro československé diplomaty, jedoucí na konferenci v Janově, instrukce vhodného chování.

Ovšem marnivost zevnějšku neměl rád. Jednou při slavnostním představení „... přešel zkoumavým pohledem, výstavu 'fraků s rády, večerních toalet, kožíšin a šperků u oficiálního obecenstva. Usmál se koutkem úst a komentoval tu přehlídku latinsky: „Spectatum veniunt, veniunt spectentur et ipsae.“ (Chodí se dívat a jdou, aby sami vidění byli.)“³⁹ Masaryk byl obecně skromný člověk, který nerad plýtval. Když byla jeho aktovka již hodně opotřebená, „... dali mu udělat novou. Pan president však zůstal věren té staré. Připomínala mu hrdinské

Obr 6. Reklama závodu s pánskou módou Buschek & Suda. (Gentleman, r. l., leden 1924, č. 1).

doby odboje, kdy v ní nosival memoranda, dokazující nutnost zřízení samostatného Československa, první akta státu, který se tehdy zdál býti jenom snem“.⁴⁰ Nejinak tomu bylo se sportovními rukavicemi na koně, raději chtěl prodřený malíček nechat spravit než pořizovat nové. Jeho tajemníkovi Schenkovi utkvěly v paměti opakovaně spravované letní polobotky, na kterých bylo vidět, že dost pamatují, ale byly zachovalé a pohodlné, a proto se jich Masaryk nechtěl vzdát.⁴¹ Jezdecké boty si přivezl z Washingtonu a „... ještě po deseti letech se od nich za živého boha nechtěl odloučit“.⁴²

Na druhou stranu si byl dobře vědom toho, že je výhodné podporovat vznik kultu s ním spojeného, a šarmantní muž byl jeho součástí. Tato součást jeho osobnosti si žádala nejen inteligenci a dvornost, ale i budování osobního vzhledu. Pánský oděv byl založen především na kvalitě, pro extravagance kromě vázanky v něm nebylo místo.

Mezi nejoblíbenější firmy s pánským prádlem patřil v období první republiky Buschek & Suda. Tuto značku nesou i Masarykova vázanka a límeček uchované ve sbírce Národního muzea.⁴³ Buschek & Suda sídlil Na Příkopě 17, v podtitulu měl Obchod módním zbožím pro pány a bylo možné zde koupit jak konfekční hotové prádlo a doplňky, tak zde šili prádlo na míru. Běžné bylo vyšívání monogramů, ale i opravy. Váženými zákazníky závodu byli prakticky všichni prvorepublikoví gentlemani, vedle Masaryka i Karel Kramář.⁴⁴ Každoročně s železnou pravidelností zde nakupoval rovněž Masarykův syn Jan. Částky v řádech tisíců zde utrácel za rukavice, punčochy, prádlo, podvazky (myšleno pánské), límce, vázanky, klobouky, šály a v roce

32 Lenka SLÍVOVÁ, Charlotta. Žena T. G. M., Praha 2018, s. 157.

33 Jan ŠEBA, Paměti legionáře a diplomata, Jindřich DEJMEK (ed.), Praha 2016, s. 50–51.

34 Pierre Quirielle, francouzský novinář.

35 Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915–1918), Dagmar HÁJKOVÁ – Eva KALIVODOVÁ (eds.), Praha 2013, záznam 25. 2. 1916, s. 84.

36 Archiv Ústavu TGM (dále ÚTGM), fond Edvard Beneš díl IV, k. 5., inv. č. R7/1c.

37 Jarmila NOVOTNÁ, Byla jsem šťastná, Liteň 2014, s. 29.

38 Pavel KOSATÍK, Baronka v opeře. Život a zpívání Jarmily Novotné, Liteň 2015, s. 76.

39 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 52.

40 Stanislav JANDÍK, Pan president a lidé v Lánech. Obrázky ze života presidenta osvoboditele, Praha 1937, s. 16.

41 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 51.

42 K. ČAPEK, Masaryk ve fotografii, úvod, s. p.

43 Národní muzeum, H8-20.161 a H8-20.162.

44 ANM, fond Karel Kramář, k. 110, inv. č. 2854.

Obr. 7. Prezident Masaryk na VII. všesokolském sletu na Letné, 29. 6. 1920. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 439).

1932 a 1934 si zde koupil i koupací obleky, tj. plavky.⁴⁵ Pro obleky na míru a doplňky chodili pánové k Bártovi, pro sportovní nepromokavé pláště a kožené zboží například do automobilu k Emilu Engelmüllerovi. Klobouky nakupovali u Hückla nebo Bartoše.

Ke konfekční obuvi měl prezident nedůvěru. Když v červnu 1928 navštívil Zlín a prohlédl si Baťovy továrny, poznamenal: „... že výrobky, které viděl, nemají ještě dokonalou formu v prolomu chodidla.“⁴⁶ To Tomáše Baťu nepotěšilo a snažil se prezidenta přesvědčit, že je schopen ušít boty, které padnou jako ulité. K 80. narozeninám se rozhodl věnovat Masarykovi velký soubor všech druhů obuvi od trepek, kostkovaných papučí přes společenskou obuv až po jezdecké holínky. Navštívil prezidenta v Lánech a zpět do Zlína si vezl sádrový odlitek prezidentovy nohy. K narozeninám obdržel prezident vskutku bohatou kolekci obuvi pro všechna roční období a jakoukoli příležitost. Další soubor obuvi z Baťových závodů dostal prezident k 16. výročí samostatnosti v roce 1934.⁴⁷ V soupisu Masarykovy pozůstalosti, pořizena 30. 4. 1938 komorníkem Příhodou a praporečkem Hejdou,⁴⁸ z nich zbyly např. trepky, bačkory, galoše nebo diplomatky, což bylo Baťovo označení pro meltonky.⁴⁹

Masaryk byl značně konzervativní, ale zároveň si uvědomoval, že modernita je s republikou neodmyslitelně spjatá. Protože neměl rád cylindr, vítal jako modernější večerní oděv smoking místo slavnostnějšího fraku. Jeho letitý komorník Hůza se zažitou mentalitou šlechtického komorníka neměl novinky úplně v oblíbení. Když si Masaryk pořídil košile s měkkým límcem, musel starého komorníka dlouho přesvědčovat, že se budou muset všechny staré límečky

Obr. 8. Prezident Masaryk navštívil výstavu v Jindřichově Hradci, 17. či 18. 7. 1925. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 3632).

vyměnit nebo vyřadit.⁵⁰ To už bylo prezidentovi 80 let, ale na jeho vzhledu mu stále záleželo. Nikdy nesklouzl k pohodlí a nedbalosti. Soupis Masarykových oděvů ovšem svědčí o tom, že s přijímáním novinek to zase tak radikální nebylo. Vlastnil 31 tvrdých límců a 16 barevných košil, tj. pravděpodobně s měkkým límcem. V šatně pak 40 tvrdých bílých límců proti pouhým 4 měkkým barevným límečkům.⁵¹

Ve skříních byly i jeho světlé obleky, dva tropikové, dva flanelové a jeden ze surového hedvábí. Právě bílá barva se stala Masarykovi prostředkem odlišení. Pokud to protokol přímo nevyučoval (pro denní setkání s diplomaty byl předepsán žaket, pro večerní slavnosti frak nebo smoking), oblékal v tom čase prezident světlé šaty a nepřestával se divit, že „... ti páni“, kteří ho obklopují nebo vítají, jsou celí v černém. Antonín Švehla, sám muž sedláckého robustního vzezření, si uvědomoval tuto roli prezidenta a prý doporučil Hůzovi, aby dal ušít prezidentovi alespoň šest takových šatů a aby mu je dával, kdykoli to jen půjde.⁵²

Co se budování vzhledu týče, byla Masarykova vlastní role jednoznačná a uvědomělá. „Masaryk svoji image a legendu nepochybně vědomě pěstoval.“⁵³ Většina mužů letní obleky nosila maximálně do lázní. Ve chvíli, kdy prezident stál mezi muži, kteří byli oblečeni v tradičních barvách, tj. černé, šedé, hnědé a modré, stal se ve svém světlém obleku nepřehlédnutelným. Přesně tak si ho zapamatoval literární kritik Václav Černý, když ho poprvé v životě uviděl v říjnu 1923 v Paříži. Prezident zahajoval slavnostně otevření Institutu slovanských studií. Osmnáctiletému studentovi v paměti utkvěla jeho podoba: „... vysoký, štíhlý, bílý, elegantní, vlídně nemluvný, vyjímá se v čele zástupu jako veličenstvo v davu svých dvořanů.“⁵⁴ Bílý oblek na ztepilé

45 ÚTGM, fond Jan Masaryk, k. 3–5, inv. č. 18–26.

46 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 109–111.

47 Pražský ilustrovaný zpravodaj, r. 1934, č. 44.

48 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 298–305.

49 Za konzultaci k obuvi děkuji soukromému sběrateli dámské obuvi Ing. Luboru Obendraufovi.

50 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 37.

51 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 298 a 302.

52 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 51.

53 I. ŠEDIVÝ, T. G. Masaryk: zrozen k mýtu, s. 16.

54 Václav ČERNÝ, Paměti I (1921–1938), Brno 1994, s. 63.

Obr. 9. Prezident Masaryk při projíždce na koni v Topolčiankách, červenec 1923. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 2298).

prezidentově postavě dokázal upoutat. Světlou barvu zvolil Masaryk i pro svůj nejoblíbenější oděv. Po návratu do Prahy z emigrace se „... z profesora v klobouku a v plášti stane muž v rajtkách a v brigádýrce na koni“.⁵⁵

Jezdecký oblek TGM

Kdo prý viděl prezidenta oblečeného v jeho „stejnokroji“ projíždět při oslavě 28. října Václavským náměstím na koni, nikdy na to nezapomněl. Byla to přitom podívaná demokratická, neparádní a civilní.⁵⁶ Legionářská tradice byla budována po celou dobu první republiky a Masaryk si velmi dobře uvědomoval význam armády pro stát. Když se prezentoval jako „první legionář“⁵⁷, zapadalo to dokonale do oficiálního legionářského mýtu. Navíc velmi dobře věděl, jak dokáže zapůsobit uniforma, především na ženy.

Diplomat Vladimír Hellmuth-Brauner to vystihl přesně: „V naší rodině byly hned tři ženy zblázněny do Francouzů a francouzských uniforem. Sestra mojí matky do mnohem staršího Pellého, kvůli němuž se rozvedla, moje matka

po rozvodu s otcem do Juliána Flipa, Pellého tajemníka (jeho českým pobočníkem byl nějakou dobu můj strýc Míro), kterého si pak vzala. Manželka bratra mého otce, Hellmuthová, se zamilovala a měla dlouhodobou známost s generálem Mittelhauserem, který velel na Slovensku. Nerozvedla se sice se strýcem, ale na svého Mittelhausera nemohla nikdy zapomenout.“⁵⁸ Francouzská armáda se po vzniku republiky stala vzorem nově budované československé. Masaryk nebyl voják, ale jako prezident republiky stál v čele armády jako vrchní velitel veškeré branné moci. Díky tomu svůj vztah k ministroví obrany označil dokonce za intimnější než k jiným ministrům.⁵⁹ Jeho typický oblek s čepicí však má svůj původ spíše u jezdeckého sportu než v armádě, přestože jsou na něm vojenské vlivy nepřehlédnutelné.

Jízda na koni byla považována za aristokratický sport. Masaryk se začal učit jezdit až za první světové války ve Švýcarsku. Bylo mu tehdy 65 let. Čapkovi pro Hovory řekl, že to bylo proto, že počítal i s možností, že pojede do Srbska za vojskem.⁶⁰ Také prý slyšel od lékařů, že „... jezdeckví je sport zdravý, který tělu dává víc, mnohem

55 Michal STEHLÍK, výklad k výstavě Fenomén Masaryk v Národním muzeu, 2017.

56 P. TIGRID, Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, s. 257.

57 Ivan ŠEDIVÝ, T. G. Masaryk: zrozen k mýtu, s. 15

58 Vladimír HELLMUTH-BRAUNER, Paměti rodu, Praha 2000, s. 272.

59 Prezident o prezidentství v roce 1934, J. SOUKUP – D. ŠVIHLOVÁ (eds.), Masarykův sborník IX, s. 187.

60 K. ČAPEK, Hovory s TGM, s. 146.

Obr. 10. Prezident Masaryk při procházce s Pavlou a Štefanem Osuskými v Topolčiankách, srpen 1923. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 2309).

*více než chůze a snad i tělocvik. Proto od té doby jezdil denně a zamíloval si tento, pro něho nový sport, tak, že mu zůstal věren ještě dalších dvacet let svého života“.*⁶¹ Jeho oblíbený kůň se jmenoval Hektor.

Přestože sám nejezdil bezchybně, od vojáků to očekával. Když například Josef Svatopluk Machar jako generální inspektor čs. branné moci dokonce z koně padal, kritizoval ho stejně jako prvního ministra národní obrany Václava Jaroslava Klobáče.⁶² Zahanbit se nedal František Udržal: „... potomek husitského hejtmana jezdil na koni náramně dobře, ovládal teoreticky nejen ekvitační umění, ale i hippologii a byl zkrátka v tomto oboru ‚kovaný‘.“⁶³ Prezidentův vztah k jezdeckví si jeho okolí velmi dobře uvědomovalo a po jeho vzoru se tomuto sportu začali věnovat i Edvard Beneš nebo premiér Antonín Švehla.⁶⁴ Masaryka těšilo, když s ním jeho konička sdílelo i okolí, a dokonce prý „... považoval jízdu na koni u svých spolupracovníků de facto za součást kvalifikace“.⁶⁵ V Lánech měl pro hosty, kteří přijeli nevhodně oblečení, přichystané erární kalhoty. Zatímco pánové se oblékali do sportovního obleku, sestávajícího ze sportovního saka anglického stylu nebo pulovru a rajtek, prezident volil vždy svůj „stejnokroj“.

Ten se stal jedním z nezapomenutelných symbolů prvo-republikového Československa. Běžně je označován jako „stejnokroj“, dobově byl ale nazýván „jezdecký oblek“ a nejpřesnější by bylo označení „jezdecký oblek vojenského střihu“.⁶⁶ Nebyl to tedy stejnokroj v pravém slova smyslu. Nevycházel ze stejnokrojového předpisu a jeho účelem nebylo prezidenta zařadit k nějaké skupině, ale

Obr. 11. Prezident Masaryk se synem Janem a britským vyslancem sirem Georgem Russellem Clerkem v Topolčiankách, 22. 9. 1925. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 3747).

naopak odlišit. Zároveň si tak prezident vytvořil sportovně laděný pohodlný oděv, který mu umožňoval volnost pohybu při jízdě na koni. Na mimopražských sídlech jezdil Masaryk na vyjížděku na koni každý den v pozdním odpolední,⁶⁷ samozřejmě pokud mu to práce a počasí dovolily. Kromě filmů, které si pravidelně v Lánech nechával promítat, to pro něj byl jediný koníček. Úřední den v Lánech začínal v devět hodin. Tehdy Masaryk sestoupil oblečen právě do svého jezdeckého obleku do pracovny, kde na něj čekal jeho sekretář Antonín Schenk a archivářka Anna Gašparíková.⁶⁸ Oblek tak nosil prakticky denně a považoval ho za svůj pracovní oděv. Jen v neděli, kdy na koni nejezdil, měl vycházkový oblek.⁶⁹

Přestože Masaryk oblek nosil nejčastěji v Lánech a v letních sídlech, tj. mimo hlavní město Prahu, nelze souhlasit s tvrzením Andrey Orzoff, že se jednalo o stylizovaný oděv venkovského gentlemana, stejně jako s označením čepice jako lovecké.⁷⁰ K loveckému stylu oděvu odkazovalo spíše sako a obecně rajtky coby oděv pro jízdu na koni. Karlu Čapkovi se Masaryk svěřil, že důvodem oblíbenosti obleku byla jistá pohodlnost. V kabátu po bradu nemusel nosit vázanku ani vestu. Odpadalo vybírání látek a střihu nových šatů. Svým způsobem byl jeho jezdecký oblek natolik symbolicky spojen s jeho osobností, že bez něj působil na okolí až „*nemasarykovsky*“. Pro Annu Gašparíkovou byla skutečnost, že si ho po nemoci opět oblékl, „... *důkazem, že se má dobře*“.⁷¹ K obleku nosil holínky. Říkal, že je v nich ráznější krok, jistota a pevnost: „*Co je to platné, vysoké boty nosím rád, cítím se v nich silnější*.“⁷² Holínky se navíc snadno

61 S. JANDÍK, Pan president a lidé v Lánech, s. 31.

62 A. GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 17.

63 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 128.

64 Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových, Jana ŠETŘILOVÁ – Jaroslav ČECHURA (eds.), Praha 1996, dopis EB – HB, 9. 7. 1922, s. 53.

65 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 32.

66 Poděkování za konzultaci k obleku patří Bc. Zdeňku Špitálníkovi z Vojenského historického ústavu Praha.

67 Z. MAHLER, Ano, Masaryk, s. 86.

68 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 27.

69 A. GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 71.

70 Andrea ORZOFF, The Husbandman: Tomáš Masaryk's Leader Cult in Interwar Czechoslovakia, Austrian History Yearbook, 39, 2008, s. 124.

71 A. GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov, s. 194.

72 S. JANDÍK, Pan president a lidé v Lánech, s. 35–36.

Obr. 12. Prezident Masaryk při hře s vnuky Herbertem a Leonardem v Topolčiankách, 22. 9. 1925. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 3767).

obouvaly a nemusely se šněrovat: „*Natáhnu si boty, a fertik, jsme ustrojen. Zkrátka svého druhu racionalisace.*“⁷³

Zatímco svůj jezdecký oblek měl rád, ke své úřednické uniformě, kterou jako státní úředník – profesor měl za Rakousko-Uherska předepsanou pro oficiální akty a jednání u dvora a vlády, měl vztah vyloženě negativní. Zůstala mu do konce života, ale uložena v šatně mezi oděvy, které již nenosil.⁷⁴ Ve Vídni se zřejmě jejímu občasnému obléknutí vyhnout nedalo. O jeho odporu svědčí i vzpomínka na to, jak si ji musel vzít při řešení školních kázeňských problémů syna Jana. Na audienci k ministerskému předsedovi Ernstu von Koerberovi byl nucen přijít v již zmíněné „... profesorské uniformě i s kordem. Přivezl si ji v kufru a před audiencí si ji oblékl nevěda, zda ho ministerský předseda neodkáže na císařskou kabinetní kancelář. A tam se státní úředník musel dostavit v uniformě“.⁷⁵ Pro Masaryka to tak bylo dvojnásobně nepřijemné.

Když se z vysokoškolského profesora stal prezident, vyměnil úřednickou uniformu za vlastní svěbytný oděv s prvky stejnokroje. Stalo se tak zřejmě v roce 1920. Z tohoto roku pocházejí první fotografie prezidenta v jezdeckém obleku. Již tehdy měl obě varianty, jak tmavou, tak světlou. V tmavé je zachycen na zámku v Lánech u čtecího pultíku.⁷⁶ Oděný do světlé varianty obleku přehlížel na manévrech v Kroměříži vojsko po boku s ministrem národní obrany Václavem Jaroslavem Klofáčem.⁷⁷ Rovněž Klofáč zde měl „svou vlastní uniformu“. Ministrem byl od vzniku republiky až do 25. 5. 1920, tedy necelé dva roky. Stejně jako Masaryk byl Klofáč pacifista a odpůrce militarismu. A stejně jako Masaryk svůj „stejnokroj“ doplnil furázkou. Pro úplnost dodejme, že svůj „stejnokroj ministra národní obrany“ měl rovněž i František Machník, který byl ve funkci v letech 1935–1938 a byl též civilista.

Obr. 13. Prezident Masaryk u příležitosti svých narozenin na titulní straně časopisu Pestrý týden, 1928. (Pestrý týden, r. III, 3. 3. 1928, č. 9).

Masaryk v tomto obleku ale přijal i řadu mimořádných návštěv. V roce 1926 se v něm v Lánech setkal se slavnou herečkou dvojicí Douglasem Fairbanksem a Mary Pickfordovou.⁷⁸ Poseděl v něm v roce 1928 v zahradě v Lánech ve společnosti pátečníků,⁷⁹ v roce 1932 přijal v Topolčiankách francouzského politika Paula Painléveho. Velmi praktický oděv to byl pro cesty po republice, návštěvy sokolů apod.

Karel Čapek si všiml, že ho malíři a sochaři většinou zpodobňovali v „redingotu“.⁸⁰ Čapek měl na mysli spíše oblek se zaoblenými přednicemi, tj. žaket. Jeho omyl je dán spisovatelovou neznalostí společenského chování. Karel a Josef Čapkovi dokázali přijít na premiéru své hry *Ze života hmyzu* v žaketu, což zcela odporovalo pravidlům oděvní etikety pro večerní příležitosti.⁸¹ Každopádně zpodobnění v klasickém obleku bylo pro spisovatele nepochopitelné, neboť on ho znal v jeho symbolickém jezdeckém obleku.

Obraz prezidenta v tomto oděvu pomáhal šířit i tisk, který přinášel reportáže ze setkání politiků i soukromého života prezidenta. Když v závěru roku začal vycházet

73 K. ČAPEK, Masaryk ve fotografii, úvod, s. p.

74 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 301.

75 Josef TICHÝ, Deset pražských bytů rodiny Masarykovy, Praha 2006, s. 110.

76 K. ČAPEK, Masaryk ve fotografii, foto č. 4.

77 Archiv kanceláře prezidenta republiky.

78 Vojenský historický ústav Praha (dále VHÚ Praha), podsíbrka XIX – fotografie.

79 K. ČAPEK, Hovory s TGM, s. 292.

80 K. ČAPEK, Masaryk ve fotografii, úvod, s. p.

81 Elegantní Praha, r. II, leden 1924, č. 4.

Obr. 14. Prezident Masaryk při projížďce na koni v Topolčiankách, 22. 9. 1925. (ANM, Hradní fotoarchiv, č. neg. 3791).

obrazový týdeník *Pestrý týden*, na titulní straně prvního čísla byla fotografie z odhalení Masarykova pomníku v Hradci Králové.⁸² V dalších letech byl prezident na titulní straně i u příležitosti svých narozenin. V roce 1927 s vnuky, v roce 1928 na koni. V obou případech měl na sobě svůj jezdecký oblek. V publikaci Karla Čapka *Masaryk ve fotografii*,⁸³ která vyšla v řadě vydání, má na sobě tento oblek na 50 fotografiích z celkem 118. A to jsou mezi fotografiemi i takové, na kterých prezident není viditelný, ale víme, že v ten den oblek oblečený měl. Čapkův výběr fotografií byl nepochybně subjektivní a ovlivněný skutečností, že se s prezidentem setkával primárně v Topolčiankách.

Podle posmrtného soupisu oděvů měl prezident oblek v řadě variant – pro letní, podzimní i zimní období. Dvě základní barevné varianty, tj. světlá a tmavá, mají řadu odstínů.⁸⁴ Tmavá saka jsou téměř antracitové barvy. Světlá letní saka mají barvu slonové kosti, jejich teplejší varianty jsou o pár odstínů tmavší. Rovněž kalhoty se dochovaly ve vícero barvách. K tmavému saku nosil prezident jak šedé (o odstín světlejší než sako), tak hnědé rajtky. Skutečností, že se jedná o jezdecký oděv, odpovídá vnitřní stehenní část zhotovená z usně, u světlých obleků zpevněná prošitím. K obleku nosil prezident i vestičku. Světlých obleků měl více než tmavých. Prezident mezi sebou jednotlivé kusy kombinoval, takže je na fotografiích zachycen i ve světlé blůze s tmavými rajtkami. Světlé, tj. letní obleky, byly zhotoveny z bavlněného kepru a rypsu. Teplejší obleky z vlněného kepru a flanelu.⁸⁵

Oblek se sestával ze saka, vesty, kalhot a čepice. Stříh saka se lehce podobá francouzské důstojnické blůze, která se zase inspirovala tzv. norfolkem, tj. původně loveckým sportovním sákem s typickým sedlem, nakládanými kapsami a přepásáním. Sako Masaryk doplňoval košilí s tuhým límcem s přehnutými růžky, rajtkami a holínkami. Rajtky byly v té době oblíbenými sportovními kalhotami a stejně jako pumpky se nosily například při Masarykově oblíbené jízdě na koni. Nejintenzivněji je vojenská inspirace patrná

Obr. 15. Světlá varianta jezdeckého obleku prezidenta Masaryka. (Národní muzeum, inv. č. H8-16.252a, b), foto Olga Tlapáková.

na čepici, která vycházela z tzv. „furážky“, používané československými legionáři v Rusku. Masaryk ji nosil na jejich paměť zdobenou bikolorou. Inspirace Masarykova oblíbeného oděvu vojenským stejnokrojem zřejmě souvisela s jeho úctou k legionářům, ale i sportovním a značně asketickým osobním životem prezidenta.

V nejnovější publikaci, věnované podrobně „masarykovskému mýtu“ v kontextu československé státnosti, přesně vystihl Ivan Šedivý, že Masaryk nechtěl napodobit styl císaře Františka Josefa I. a nebyl ani výrazem jeho monarchismu, nýbrž chtěl vyjádřit svůj vztah k československým legiím jako spoluvůrcům státu. Autorova úvaha, že se jednalo o oděv „... natolik prostý, že se s ním, jako s poselstvím nových politických i sociálně spravedlivějších poměrů, mohly identifikovat široké lidové vrstvy...“⁸⁶ odpovídá obecnému trendu demokratizace módy, ke které díky konfekci došlo právě v období první republiky. Jejím dokladem je i skutečnost, že Masarykovu čepici okopírovala řada módních závodů, takže si stejnou pokrývku hlavy mohly zakoupit nejširší vrstvy obyvatelstva. Říkalo se jí „masaryčka“ a například za druhé světové války se stala symbolem příznání se k českému národu při

82 *Pestrý týden*, r. I, 1. 11. 1926, č. 1.

83 Karel ČAPEK, *Masaryk ve fotografii*, Praha 1931.

84 Poděkování za poskytnutí veškerých informací o oblecích uchovaných ve sbírce Masarykova muzea v Hodoníně patří jeho kurátorce Mgr. Haně Sýkorové. V muzeu je celkem 7 sak, 11 vest a 6 kusů rajtek různých barev.

85 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 300.

86 Ivan ŠEDIVÝ, T. G. M. *K mytologii první československé republiky*, Praha 2022, s. 46.

Obř. 16. Tmavá varianta jezdeckého obleku prezidenta Masaryka. (Masarykovo muzeum v Hodoníně, inv. ř. F 762 a 763), foto Olga Tlapáková.

zakázaných oslavách 28. října. Symbolem, který byl vyhláškami dokonce zakazován: „K tomu se dále z úředního příkazu připomíná, že zákaz nošení čapek t. zv. Masarykovek, stuh, trikolor a odznaků jest dosud v platnosti. Kdo bude přistižen ve dnech kolem 7. března 1940 s takovou čapkou neb jiným nepřipustným odznakem, bude zadržěn.“⁸⁷

U Masarykových obleků uložených ve sbírce Masarykova muzea v Hodoníně není dochována ani jedna etiketa výrobce. Stejně tak je tomu i u obleku ze sbírky Národního muzea. Stejnokroje se šily na míru. Masarykův syn Jan měl svůj stejnokroj z pražského módního ateliéru Karla Jandy (Janda a Matějka), sídlícího v ulici 28. října 18. Kde šil prezident, asi zůstane navždy nezodpovězenou otázkou.

Jezdecký oblek provázal prezidenta i na poslední cestě: „Starý nejvyšší velitel leží na lafetě děla, zakryt barvami státu; svou jezdeckou čepičku má na prsou a své válečné

metály nad srdcem.“⁸⁸ Autor těchto řádků Karel Čapek se přišel poklonit mrtvému příteli. Pohřbu se zúčastnili i další Masarykovi nejbližší. I oni zanechali vzpomínky na zesnulého prezidenta ležícího v rakvi v oblíbeném oděvu. Od pasu dolů byl zahalen velkou prezidentskou vlajkou tak, že nápis „Pravda vítězí“ byl v čele katafalku.⁸⁹ „Nad čelem a kolem těla byly rozhozeny růže a drobné svazky mateřídoušky.“⁹⁰ A tak se „... v šedém jezdeckém obleku, naposledy oblečeném, odebral i na pravdu boží“.⁹¹

Závěr

„Když Lány 14. září 1937 osiřely, odešla osoba. Nezmizel však obraz budovaný za života. S čepicí a na bílém koni. Obraz Prezidenta Osvoboditele. Tatiček.“⁹² Masarykovo jméno má pevné místo v národní paměti. Je symbolem idealizované první republiky, která by bez Masaryka nebyla. A bez atmosféry první republiky by nikdy nevznikl kult této osobnosti. Jan Randák ve svém rozboru kultu osobnosti konstatoval: „V průběhu lidských dějin se v různých kulturách a společnostech setkáváme s kulty osobností, které díky svým skutečným i domnělým neobyčejným vlastnostem, převyšují širší masy.“⁹³ O výjimečnosti osobnosti Tomáše Garrigua Masaryka není pochyb, stejně jako o skutečnosti, že převyšoval masy. Vznik jeho kultu byl tedy opodstatněný. Obecně lze lépe interpretovat oficiální projevy kultu než to, jak působil na Masarykovy současníky, neboť prameny k tomuto jsou spíše skromné. Patrné je to u jeho pohřbu, který byl koncipován jako velkolepý celorepublikový pietní akt. Jeho atmosféra byla reálně smutná, protože lidé si uvědomovali, že odešla velká osobnost.⁹⁴ U uměleckého sestřihu videa, zachycujícího poslední Masarykovu cestu, slzeli, a to doslova, i návštěvníci výstavy *Republika* v Národním muzeu v roce 2008. Přesto nelze nezmínit, že u některých skupin obyvatel byl Masarykův kult přímo odmítán, to se týkalo například členů Národní demokracie nebo komunistů.⁹⁵

Vizuální podobou tohoto kultu byl vysoký muž na koni ve svém typickém jezdeckém obleku. Celý život se udržoval v dobré fyzické kondici, štíhlý a dobře oblečený. Často nosil světlou barvu obleku, čímž na sebe strhával pozornost. Vrcholem jeho individuálního stylu pak byl právě jeho jezdecký oblek. Ovšem ani sám Masaryk nemohl tušit, že jeho myšlenka osobitého oděvu bude tak úspěšná a oblek se stane vizuálním symbolem jeho kultu. Čapková kniha *Masaryk ve fotografii* vyšla v řadě vydání. Ta poválečná mají na titulní straně slavnou Čapkovu fotografii prezidenta z roku 1930. Vznikla v Topolčiankách a prezident na ní odpočívá sedíc na dřevěné lavičce. Na sobě má svůj oblíbený jezdecký oblek a v ruce drží čepici „furážku“. Ostatně Čapek přesně vystihl charakter Masarykova obleku a jako

87 VHÚ Praha, podsířka XIII – varia, 12198 – Vyhláška Městské rady v Třebíči z 5. 3. 1940.

88 Karel ČAPEK, *Cesta devíti hodin, Věrní zůstaneme TGM 1937–1947*, Praha 1947, s. 11.

89 S. JANDÍK, *Pan prezident a lidé v Lánech*, s. 72.

90 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 259.

91 J. SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“, s. 51–52.

92 Michal STEHLÍK a kol. (ed.), *Fenomén Masaryk*, Praha 2017, s. 89.

93 Jan RANDÁK, *Kult osobností*, in: *Kult osobností*, Praha 2007, s. 6.

94 Yveta Hynčicová, *Rozloučení s TGM bylo bombastické a neopakovatelné, atmosféra byla reálně smutná, říká historik Michal Stehlík*, in: RADIO ZET [online], 9. 9. 2022 [cit. 10. 9. 2022]. Dostupné z: <https://www.radiozet.cz/podcast/rozloucení-s-tgm-bylo-bombastické-a-neopakovatelné-atmosfera-byla-realne-smutná-říká-historik-michal-stehlík?fbclid=IwAR2rGz7iZTaaKp4e7CIFXtgUd4btqV6k6cSSpzmQJUG81UE4Dvzjcw-dC0>

95 A. ORZOFF, *The Husbandman*, s. 136.

jediný odhalil i skutečnost, že se jednalo o oděv podle vlastního návrhu prezidenta: „*Byl to civil s jistou přísností uniformy; nebo pracovní halena a sportovní dress v jednom. Byl to jeho vlastní, osobní fashion střih, který s ním srostl.*“⁹⁶

Otázkou zůstává, jak vnímali obyvatelé republiky jeho typický oděv v kontextu jeho typických mytických rolí. Nepochybně konvenoval více obrazu prezidenta „osvoboditele“ než laskavého „tatička“ či humanisty. Přesto lze vojenský aspekt oděvu oprávněně považovat za podružný. Dávat ho do souvislosti s uniformami jiných vůdců, většinou vojáků, kteří jsou rovněž spojeni s kultem osobnosti, by zcela popíralo osobitost Masarykova oděvu, jeho principy demokracie a morálních hodnot.

Prameny

Archiv Národního muzea, fond Hradní fotoarchiv
Archiv Národního muzea, fond Karel Kramář
Archiv Ústavu TGM, fond Edvard Beneš díl IV
Archiv Ústavu TGM, fond Jan Masaryk
Sbírka Masarykova muzea v Hodoníně
Sbírka Národního muzea
Sbírka Vojenského historického ústavu Praha

Edice

Deníky Edvarda a Hany Benešových z období první světové války (1915–1918), Dagmar HÁJKOVÁ – Eva KALIVODOVÁ (eds.), Praha 2013, záznam 25. 2. 1916.
Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových, Jana ŠETŘILOVÁ – Jaroslav ČECHURA (eds.), Praha 1996, dopis EB – HB, 9. 7. 1922.

Dobový tisk

Gentleman r. I, březen 1924.
Pestrý týden, r. I, 1926, č. 1.
Pražský ilustrovaný zpravodaj, r. 1934, č. 44.

Literatura

Karel ČAPEK, Cesta devíti hodin, Věrní zůstaneme TGM 1937–1947, Praha 1947, s. 9–14.
Karel ČAPEK, Hovory s TGM, Praha 1937.
Karel ČAPEK, Masaryk ve fotografii, Praha 1947.
Václav ČERNÝ, Paměti I (1921–1938), Brno 1994.
Julius FIRT, Knihy a osudy, Brno 1991.
Anna GAŠPARÍKOVÁ-HORÁKOVÁ, U Masarykovcov. Spomienky osobnej archivárky T. G. Masaryka. Bratislava 1995.
Dagmar HÁJKOVÁ, T. G. Masaryk: prvorepublikové utváření jeho místa v české „oficiální“ paměti, Česká paměť: Národ, dějiny a místo paměti, Radka Šustrová – Luba Hédlová (eds.), Praha 2014, s. 163–188.
Dagmar HÁJKOVÁ – Pavel HORÁK, Narozneniny prezidenta republiky, Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu, Praha 2018, s. 137–178.
Vladimír HELLMUTH-BRAUNER, Paměti rodu, Praha 2000.

Cyril HORÁČEK, Vzpomínky z mého života, Svatopluk HERC (ed.), Praha 2017.
Stanislav JANDÍK, Pan president a lidé v Lánech. Obrázky ze života prezidenta osvoboditele, Praha 1937.
Antonín KLIMEK, Boj o Hrad I. Hrad a pětka, Praha 1996.
Anna KOČICOVÁ, Fenomén prezidentské volby. Vývoj volby československého a českého prezidenta 1918–2008, Diplomová práce PF UK 2018.
Pavel KOSATÍK, Baronka v opeře. Život a zpívání Jarmily Novotné, Liteň 2015.
Josef KROUTVOR, Potíže s dějinami, eseje, Praha 1990.
Zdeněk MAHLER, Ano, Masaryk, Praha 2007.
Lída MERLÍNOVÁ, Tatiček Masaryk, Praha 1934.
Jarmila NOVOTNÁ, Byla jsem šťastná, Liteň 2014.
Andrea ORZOFF, The Husbandman: Tomáš Masaryk's Leader Cult in Interwar Czechoslovakia, Austrian History Yearbook, 39, 2008, s. 121–137.
Ferdinand PEROUTKA, Budování státu III, Praha 1991.
Stanislav POLÁK, Masarykovi rodiče a antisemitský mýtus, Praha 1995.
Prezident o prezidentství v roce 1934, Jaroslav SOUKUP – Dagmar ŠVIHLOVÁ (eds.), Masarykův sborník IX, Praha 1997, s. 177–192.
Jiří RAK, Staříčský mocnář a tatiček Masaryk, 18. století v nás: Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly, Milan ŘEPA (ed.), Praha 2008, s. 267–273.
Jan RANDÁK, Kult osobnosti, in: Kult osobnosti, Praha 2007, s. 5–19.
Jindřiška SMETANOVÁ, TGM: „Proč se neřekne pravda?“ Ze vzpomínek dr. Antonína Schenka, Praha 1996.
Michal STEHLÍK a kol. (ed.), Fenomén Masaryk, Praha 2017.
Jan ŠEBA, Paměti legionáře a diplomata, Jindřich DEJMEK (ed.), Praha 2016.
Ivan ŠEDIVÝ, T. G. M. K mytologii první československé republiky, Praha 2022.
Ivan ŠEDIVÝ, T. G. Masaryk: zrozen k mýtu. „Chudý chlapec, který se proslavil“, Dějiny a současnost, 2007, r. XXIV, č. 1, s. 14–16.
Pavel TIGRID, Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Praha 1992.
Josef TICHÝ, Deset pražských bytů rodiny Masarykovy, Praha 2006.
Václav VONDRÁK et al., Kult TGM: Tři kritické pohledy na osobu T. G. Masaryka, Praha 2018.
Jitka ZABLOUDILOVÁ, Generální inspektor J. S. Machar, Historie a vojenství, r. 41, 1992, č. 2, s. 150–171.

Internetové zdroje

Yveta HYNČICOVÁ, Rozloučení s TGM bylo bombastické a neopakovatelné, atmosféra byla reálně smutná, říká historik Michal Stehlík, in: RADIO ZET [online], 9. 9. 2022 [cit. 10. 9. 2022]. Dostupné z: <https://www.radiozet.cz/podcast/rozlouceni-s-tgm-bylo-bombasticke-a-neopakovatelnne-atmosfera-byla-realne-smutna-rika-historik-michal-stehlik?fbclid=IwAR2rGz7iZTaaKp4e7CIFXtgUd4btqV66ckSSpzmQJU-G81UE4Dvzjzcw-dC0>

⁹⁶ Karel ČAPEK, Masaryk ve fotografii, úvod, s. p.